

SPECIFIČNOSTI IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA PREMA MALOLETNICIMA

REZIME: U skoro svim savremenim društvima pojavljuju se kao izvršioci krivičnih dela mlade populacije. Ovakvu pojavu i ovakvu vrstu kriminala nazivamo maloletničkom delikvencijom, a njene izvršiocyte maloletnim delikventima. Bez obzira na različitost uzroka maloletničke delikvencije, može se reći da se radi o specifičnoj vrsti kriminaliteta koju čine mladi ljudi, koji su tek zakoračili u život. Ova činjenica sama po sebi zahteva i odgovarajuću reakciju društva na ovu vrstu kriminala, koja se svakako razlikuje od reakcije na kriminalitet punoletnih lica. U skoro svim savremenim zemljama prema njima se, po pravilu, primenjuju posebne vrste krivičnih sankcija – vaspitne mere, a samo izuzetno kazna koja može biti sasvim posebne vrste. Dakle, radi se o kazni zatvora za maloletnike. U okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima je da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, na vaspitanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu. Mere društvene reakcije na kriminalitet maloletnika u okviru resocijalizacije, predmet su stalnog teorijskog proučavanja, ali i česte kritike, zbog čega su izložene promenama. Sve te promene idu za tim da se stvori čitava lepeza primenljivih mera, kako bi se otvorila mogućnost za ostvarivanje principa individualizacije i što uspešnije resocijalizacije maloletnih izvršioaca krivičnih dela.

Ključne reči: krivična dela, maloletna lica, maloletnička delikvencija, krivične sankcije

¹ Redovni profesor na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad

1. POJAM MALOLETNIČKE DELIKVENCije I NJEGOVI UZROCI

Svako ljudsko društvo na manjem ili većem stepenu razvoja zahteva od svojih članova zajednice i drugih lica da se ponašaju na način koji omogućava tom društvu egzistenciju i dalje progresivan razvoj. Zbog toga ponašanje pojedinaca treba da bude u skladu sa zakonima i drugim propisima kojima se štite priznate vrednosti određenog društva. Bez obzira na ovakve zahteva društvene zajednice, pojedinci i grupe čine razne nedozvoljene deliktne i krivične radnje. Najteže delikte među njima čine krivična dela za koje su predviđene i najteže krivične sankcije. Kao izvršioci krivičnih dela pojavljuju se uglavnom sve strukture stanovništva, bez obzira na starosno doba, pol, zanimanje, školsku spremu, socijalno poreklo i druge karakteristike.

U skoro svim savremenim društvima, zajednicama i državama, bez obzira na geografski položaj, stepen razvoja, državno uređenje, dostignut nivo demokracije i slično, pojavljuju se kao izvršioci krivičnih dela mlade populacije, kao što su deca, maloletna lica, omladina i druga mlađa lica. Ovakvu pojavu i ovakvu vrstu kriminala nazivamo maloletničkom delikvencijom, a njene izvršioci maloletnim delikventima. Pod maloletničkom delikvencijom podrazumevamo takva devijantna ponašanja mladih određenog uzrasta, kojima se krše kako legalne norme i odgovarajući propisi određenih državnih zajednica, tako i moralne norme društvene sredine. Pod delikventom podrazumevamo ličnost koja je učinila neki prestup, tj. neko krivično delo. U najvećem broju zemalja za delikvente utvrđena je periodizacija od 14 do 18 godina starosti. Uzroci delikventnim pojavama leže u brojnim i raznovrsnim faktorima. Najčešće ih mnogi vide u društvenim, ekonomskim, socijalnim, socijalno-psihološkim, psihološkim i drugim okolnostima života i rada mladih ljudi.

Bez obzira na različitost uzroka maloletničke delikvencije, može se reći da se radi o specifičnoj vrsti kriminaliteta koju čine mladi ljudi, koji su tek zakoračili u život. Ova činjenica sama po sebi zahteva i odgovarajuću reakciju društva na ovu vrstu kriminala, koja se svakako razlikuje od reakcije na kriminalitet punoletnih lica. Zbog toga su danas u svetu retka zakonodavstva koja na poseban način ne regulišu status maloletnih delikvenata koji je drugačiji od onog za punoletne izvršioci krivičnih dela.

U skoro svim savremenim zemljama prema njima se, po pravilu, primenjuju posebne vrste krivičnih sankcija – vaspitne mere, a samo izuzetno kazna koja može biti sasvim posebne vrste. Dakle, radi se o kazni zatvora za maloletnike, koja se razlikuje po načinu izvršenja i po svojoj prirodi od kazne zatvora prema maloletnim licima. Različitost kazne zatvora prema maloletnicima, kao uopšte i krivične sankcije u celini, je rezultat razvoja nauke krivičnog prava, posebno krivične odgovornosti. Upravo kod kategorije maloletnih izvršilaca krivičnih dela i naročito pitanja njihove krivične odgovornosti došlo je do ogromnog napretka u

poslednjih nekoliko decenija, i to najpre u teoriji, zatim u zakonodavstvu i najzad u pravnoj praksi.

Kada je reč o teoriji, u svetu su se, naročito u zemljama zapada, pojavila mnoga učenja, istraživanja i teorije koje su pokušale da objasne „fenomen“ sve većeg širenja maloletničke delikvencije i pronalaženje adekvatnih mera za suzbijanje uzroka istog, odnosno preventivno delovanje i prevaspitanje mladih da ne vrše krivična dela. U tom smislu su se pojavile brojne teorije, kao što su psihološke teorije, sociološke teorije, psihološko-sociološke i druge.

Psihološke teorije u kriminologiji tretiraju kriminalitet pa i maloletnički, kao rezultat delovanja određenih psiholoških činilaca. Kao veoma rasprostranjena teorija ističe se teorija „neprilagođenosti“, koja smatra da neprilagođenost maloletnika na uslove života, društvene prilike, odnosno na pravno sankcionisano ponašanje, predstavlja uzročni faktor kriminaliteta i drugih socijalno patoloških pojava.

Sociološke teorije u kriminologiji su karakteristične po tome što se oslanjaju na objašnjenje činioca određene sredine koje determiniraju kriminalitet i sociopatološke pojave. Pojavne oblike delikventnog ponašanja kod omladine nužno je razmatrati u vezi sa određenom sredinom. Na osnovu nivoa tolerantnosti može se odrediti koji će se oblici devijantnog ponašanja smatrati delikventnim u određenim sredinama.

Nastajanje novih kultura i rađanje sveta moralnih vrednosti kod mladih može, pored svojih pozitivnih strana, da sadrži u izvesnim komponentama negaciju humanizma i predstavlja izopačenje morala, kao što je slučaj tinejdžera kod kojih se nedostatak cilja i perspektive života manifestuje kroz kriminalna ponašanja.

Psihološko-sociološke teorije polaze od toga da su uzroci maloletničkog kriminala veoma kompleksni i da u suštini obuhvataju i psihološke i sociološke faktore, te da njihovim uzajamnim i često neraskidivim dejstvom i dopunjavanjem dolazi do izvršenja krivičnih dela od strane maloletnika.

Sagledajući sva ova shvatanja o uzrocima maloletničkog kriminaliteta i upoređujući ga sa konkretnim slučajevima izvršenih krivičnih dela od strane maloletnika, može se reći da nije ni malo lako i jednostavno otkriti i strogo odrediti uzroke navedene negativne pojave. Kao što se iz navedenih teorija vidi, sve uzroke maloletničkog kriminaliteta, apstrahujući kojoj teoriji pripadaju, možemo podeliti na opšte i pojedinačne. Pri tome se ipak može reći da opšti uzroci uglavnom pripadaju uzrocima saocijalnog, a pojedinačni psihološkog karaktera.

Uzroke socijalnog karaktera autori koji su se bavili istraživanjem i analizom ove negativne pojave, ubrajaju veliki broj uzročnika. Pomenimo samo neke od njih: siromaštvo, poremećeni porodični odnosi, defektna disciplina odnosno neadekvatni vaspitni odnos, poroci unutar porodice (na primer alkoholizam oca, kockarska strast, prostitucija majke), prenaseljenost, nedostatak kapaciteta za rekreaciju u kući ili na adekvatnom mestu u lokalnoj zajednici, uticaj vršnjaka,

uticaj ostalih – odraslih iz okruženja, nestruktuirano slobodno vreme, neprikladni uslovi zabave, dostupnost kockanju i alkoholu, dostupnost mestima gde se učestalo vrše krivična dela, nedostatak mogućnosti zaposlenja, neadekvatno zaposlenje, neadekvatan izbor škole, odstupanja u normalnom fizičkom razvoju, adolescencija, menstrualni ciklus kod devojaka, prerani pubertet, akutno opijanje itd.

U uzroke psihološkog karaktera ubrajaju se razni psihološki činioci, kao što su: nasleđe, genetske dispozicije, poremećaji prilikom začeća, trudnoće i porođaja, kongenitalna oštećenja, fizičke i psihičke traume u ranom ili kasnijem detinjstvu, hronična bolest, akutno oboljenje, mentalni deficit, posebna nezrelost, teška prilagodljivost sredini itd.

U traženju dominantnih uzroka od svih navedenih, bilo da su oni sociološkog ili psihološkog karaktera, razni stručnjaci daju prevashodni značaj pojedinim od njih, kao dominantnim i „glavnim“ uzrocima vršenja krivičnih dela od strane maloletnika, dok su svi ostali ili neki od njih samo uslovi. Tako, na primer, psihijatri ističu značaj genetike, psihijatrijske poremećaje, duševne bolesti i zaostalost, psiholozi psihološke sklonosti, stručnjaci u socijalnoj zaštiti porodične, lokalne i opštedruštvene uslove i poremećaje.

Međutim, ne postoje dokazi da je samo jedan faktor ili jedna grupa faktora odgovorna, čak ni primarno odgovorna, za nastanak ove pojave. Smatramo da je najbliže realnosti objašnjenje sa više faktora. To je danas, ipak, preovlađujući stav stručnjaka. S tim u vezi, pre se može govoriti o uslovima za pojavu delikventnog ponašanja, nego uzrocima. Ovi uslovi ili faktori koji pogoduju nastanku i razvoju ove negativne pojave ne deluju izolovano jedni od drugih, već su povezani, na neki način „sarađuju“. Intenzitet njihovog delovanja je na planu pojedinca uvek različit (ne postoji identična kombinacija faktora). Genetski činilac ima funkciju predispozicije, ali tek udružen sa psiho-socijalnim može formirati stvarnu sklonostu ličnosti pojedinca ka delikventnom ponašanju. Način vaspitanja i porodični odnosi modeliraju dalje ličnost, daju motiv za počinjenje dela, deluju dalje sa društvenim zbivanjem na kontekst. Mnogi drugi faktori (agresivni sadržaji sa malog i velikog ekrana, neadekvatni idoli, grubi i nemarni nastavnici) pojačavaju tu sklonost. Životni događaji, kao što su: ljubavni promašaji i jadi, hronični stres, nepravda, neuspeh u školi, uvrede, sukobi, mogu da budu okidač ili povod za počinjenje dela. Dakle, teško je reći da postoji klasičan uzrok, pogotovo ne jedan jedini, niti na opštem pa čak ni na pojedinačnom nivou. Uvek mora da postoji nešto što je dispozicija, modulator ponašanja, kontekst, pojačivač, okidač.

2. DRUŠTVENA REAKCIJA NA MALOLETNIČKU DELIKVENCIJU

Postavlja se pitanje kako se delikventno ponašanje maloletnika može zabraniti ili sprečiti. Mnogi u to zaista veruju. Razmislimo – može li? Zabrane jesu svakodnevnica porodičnog, društvenog pa i svakog drugog vaspitanja. Ali su one

svakako samo jedan deo. Očita je sklonost porodice, sredine, društva da prebace jedni na druge odgovornost za delikventno ponašanje mladih. Čak i u porodici se prebacuje odgovornost sa jednog na drugog roditelja, na njegovu popustljivost, pa čak i na partnerovu genetiku. Ne može se sve ovo poreći, pa ni uloga nasleđa. Izvesno je da ona ne definiše ličnost u potpunosti. Čak ni inteligencija, ni temperament, kao pretežno urođeni, ne mogu da se zaokruže bez značajnog uticaja sredine. Hipoteza o „rođenom zločincu“ je davno napuštena u naučnim krugovima.

Činjenica je da porodica kao osnovna ćelija i kao prva i početna stepenica, ima veliku ulogu u vaspitanju i razvoju deteta i mlade osobe. Kako savetovati porodicu da se ponaša u toj ulozi? Koliko i kakvo breme joj staviti na leđa? Prema formulaciji pitanja, čini se kao da su porodice koje dopuštaju problematično ponašanje one koje imaju takvu decu. To je samo delimično tačno. Prevelika popustljivost zaista kod dece stvara osećanje nebrige, nezainteresovanosti, pa i nevoljenosti. Međutim, i preterane zabrane, stroga disciplina u detetu stvaraju nezadovoljnika, buntovnika. Dešava se da dete u takvoj situaciji bude „poslušno“, da se adaptira takvom stanju. Takva deca su u adolescenciji, i uvek kasnije u životu, stalno potencijalni nezadovoljnici i buntovnici. Oni u sebi nose na silu usvojene zabrane koje su morali onako cele, nesažvakane, neobrađene, da progutaju. Takvi vaspitni sadržaji su u mladima kao strano telo, u suštini neprihvaćeni. I onda kada mladi čovek doživi neko vanporodično iskustvo u prvim kontaktima sa sredinom i okolinom, suoči se sa novim vrednostima, površinski bolje usaglašenim sa njihovim aktuelnim potrebama, „progutane moralne norme“ se izbacuju kao strana tela i bez mnogo razmišljanja prihvataju nove.

Ranije se smatralo i puno govorilo o razorenim i nekompletnim porodicama maloletnika koji krše norme. Zaista je bilo i sada ima dosta takvih. No i ranije, a i danas, još više je porodica takve dece koje su kompletne, spolja možda čak i bez problema, međutim, u suštini ne rade kako treba i ne ponašaju se korektno prema detetu. Klasičan je primer porodice sa poremećenim odnosima između supružnika, koje (te odnose) roditelji prikrivaju i maskiraju svaljivanjem krivice na problematično dete, da je ono to koje njima „samo pravi probleme“.

U takvim kao i u nekim drugim situacijama, jedan od karakterističnih mehanizama mladih sa poremećajima ponašanja jeste povlačenje u sebe, usamljenje. Nasuprot ovakvom procesu jeste ospoljšanje. To je ona situacija kada problem koji ima u sebi ili svom okruženju, momak ili devojka ne mogu da razreše, ne prihvataju ga kao svoj problem, ne mogu to da podnesu i izbacuju ga spolja drugima, praveći njima probleme u smislu: ja nemam problem, ti ga imaš (sa mnom). Naravno, radi se o jednom, uglavnom neuspešnom, odbrambenom mehanizmu.

Svakako da i sredina, kao neminovno okruženje mladih, predstavlja itekako faktor kriminogenog ponašanja. Pod sredinom se mogu smatrati ne smo ljudi i njihovo ponašanje i odnos prema mladima, već i škola, ulica, selo, grad, ekonomski razvoj, zaposlenje, migracije i brojne duge okolnosti koje okružuju mlade ljude i neminovno utiču na njih na ovaj ili onaj način. Upravo zbog toga se, kao

jedna od mera prema maloletnim izvršiocima – izvršiocima delikata – predviđa i izdvajanje iz određene sredine, kao jedna od težih mera.

Jasno je da iza ovakvih mera mora da stoji država sa svojim nadležnim organima. Društvo je u celini dužno da se stara da svi nadležni, počev od porodice, preko škole, organa starateljstva i drugih državnih organa i ustanova postupaju tako da se preduzimaju odgovarajuće mere za pravilan odgoj, školovanje i vaspitanje maloletnika, da se jedino radom mogu stvarati potrebni uslovi za normalan život i da se samo kroz rezultate rada može postati koristan član društvene zajednice.

U tom smislu, pored ostalog, država propisuje koja su to nedozvoljena pa i zabranjena ponašanja svih članova društvene zajednice, pa i adolescenata, tj. maloletnika. Teža nedozvoljena ponašanja država predviđa kao krivična dela, za njih propisuje krivičnu odgovornost i određuje odgovarajuće krivične sankcije. U većini zemalja postoje uobičajene zakonske odredbe koje se odnose na krivičnu odgovornost odraslih, ali pod uticajem savremenih vladajućih shvatanja adolescencije i specifičnosti razvoja dece i mladih, postoje i posebna pravila za kriminalitet dece i maloletnika.

3. PRAVNA REGULATIVA MALOLETNIČKE DELIKVENCIJE U NAŠOJ ZEMLJI

Osnovna pretpostavka i uslov da se nešto obeleži kao krivično delo je da je osoba barem donekle odgovorna za svoje ponašanje, jer je pojam krivice direktno i tesno vezan za pojam odgovornosti. Ponašanje deteta, koje često nije u potpunosti svesno posledica svojih postupaka i ima smanjene mogućnosti samokontrole, ne može se tretirati kao ponašanje odrasle osobe.

Druga pretpostavka je, da je detinjstvo i mladost period razvoja svake individue u kom osoba nije sasvim formirana, te je podložnija uticajima sa strane više nego odrasla osoba. Iz toga proizilazi da je ona otvorenija i za adekvatne vaspitne uticaje koji mogu da doprinesu njenom boljem integrisanju u društvo.

U skladu sa ovim pretpostavkama, postojanje posebnih regulativa za mlade počinioc krivičnih dela – decu i mlade, ima uglavnom tri komponente:

- izostajanje kazne za decu koja se smatraju krivično neodgovornim ispod uzrasta krivične odgovornosti,
- blaže kazne za maloletne učinioce koji se smatraju krivično odgovornim,
- naglasak na blagovremenom prevaspitanju i pomoći.

Budući da je detinjstvo i adolescencija period određen uzrastom osobe, prvo pitanje koje se postavlja je: koje zakonske odrednice treba uzeti za maloletnog delikventa i kada se on ima smatrati i krivično odgovornim maloletnikom. Donja granica uzrasta maloletnika, kao eventualnog počinioca krivičnih dela i početak krivične odgovornosti vezana je za detinjstvo i mladost. Dok je svima jasno da se mora odrediti uzrast od koga dete postaje donekle odgovorno za svoje ponašanje,

manje je jasno u kom uzrastu je dete dovoljno odgovorno da bi se mogle primeniti zakonske konsekvence.

Određenje ove donje granice dosta je neujednačeno između zakonodavstva različitih zemalja. Starosna granica ove krivične odgovornosti različita je u različitim zemljama, a kod nas je od 14 godina najviše, dok je na primer u Velikoj Britaniji 10 godina. Gornja granica uzrasta koji razdvaja maloletničku od odrasle delikvencije, vezana je za ideju mladosti kao razvojnog perioda u kom je mlada osoba podložnija uticajima, u većini zemalja je 18 godina, pa i u našem zakonodavstvu.

Krivična dela u celini, i samim tim i delikventna ponašanja maloletnih lica se sagledavaju ne samo sa aspekta težine samog protivzakonitog dela učinioca, već i svojstva samog učinioca dela, odnosno ako je u pitanju mlada osoba – u svetlu rizika za razvijanje antisocijalnog ponašanja u odraslom dobu. Zbog toga sankcije prema maloletnicima imaju za cilj ne samo kažnjavanje, već i prevaspitanje, te se pri njihovom određivanju uzimaju u obzir, osim krivičnog dela, i ličnost i porodične okolnosti učinioca.

Zbog ovih specifičnosti, u mnogim zemljama, neka ponašanja koja se ne smatraju kažnjivim za odrasle, imaju zakonske konsekvence ako je u pitanju maloletnik. U SAD je to skitničenje, pušenje, uživanje alkohola, bežanje od kuće i iz škole i slično – takozvani statusni prestupi. Za ovo je vezana i dilema prisutna pri definisanju maloletničke delikvencije: da li se pod maloletničkom delikvencijom podrazumevaju samo aktivnosti maloletnika koje su inkriminisane po pozitivnim krivičnim zakonima zemlje, ili se ona odnosi i na šire shvaćene devijacije ponašanja mladih (pušenje, alkohol, skitničenje, bežanje iz škole itd.).

Oba stanovišta imaju svoje zastupnike. U našoj zemlji preovladava mišljenje po kom se pod maloletničkom delikvencijom podrazumeva samo kršenje krivičnog zakona. Zakonske regulative su u tom smislu postavljene i jasno precizirane u Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica iz 2005. godine. Ovaj Zakon, tipa *lex specialis* (primenjuje se samo na maloletne počinioce) prati nove tendencije u nauci maloletničkog krivičnog prava, nova rešenja i iskustva u uporednopravnim propisima o maloletnicima i njihovoj primeni u praksi, s tim što od te primene zavisi uspešnost suzbijanja maloletničke delikvencije u Srbiji. Primena zakonskih odredbi daje primat načelu vaspitavanja mladih u odnosu na kažnjavanje. Izricanje krivičnih sankcija, a naročito zavodskih, posebno maloletničkog zatvora, je prisutno samo izuzetno uz davanje prednosti vanskudskim oblicima intervenisanja u cilju zaštite ličnosti maloletnika.

4. SVRHA, VRSTE I IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA PREMA MALOLETNICIMA

U okviru opšte svrhe krivičnih sankcija (član 4. Krivičnog zakonika), svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima ja da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti malolentika, na vaspitavanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu. Svrha maloletničkog zatvora je, pored svrhe iz stava 1. ovog člana, i vršenje pojačanog uticaja na maloletnog učinioaca da ubuduće ne vrši krivična dela, kao i na druge maloletnike da ne vrše krivična dela.

Iz navedene definicije svrhe propisivanja, određivanja i izvršenja vapitnih mera i kazne maloletničkog zatvora se vidi da se značajno menja način i svrha reakcije društva na maloletne izvršiocce krivičnih dela. Savremena istraživanja, koja su imala uticaja na zakonodavna rešenja, pa i naše, su pokazala da je ideja i efikasnost programa zastrašivanja na dnu liste efikasnosti i da rezultiraju čak povećanom stopom recidivizma. To se posebno odnosi na recidiviste i na lica sklona nasilničkim deliktima koji se ne rukovode principom da se kriminalitet višestruko ne isplati i da im nanosi štetu, niti ih mogu zastrašiti pretnje sankcijama i kaznama, kao ni njihovo pooštravanje ili „policijsko zveckanje oružjem“, već se rukovode principom „neka se desi šta hoće“, ili „ja ostvarujem trenutnu korist“, ili „niko mi ništa ne može“ i slično. Zbog toga sprečavanje kriminaliteta više nije moguće radikalnim merama, izolacijom i dehumanizacijom čoveka, već njegovom resocijalizacijom. I iz napred navedenih zakonskih formulacija jasno proizilazi stav da je konačno napuštena restributivna koncepcija i usvojena politika tretmana, koja u fokusu interesovanja stavlja čoveka lišenog slobode, kome je potrebna pomoć.

Mere društvene reakcije na kriminalitet maloletnika, u okviru resocijalizacije kao dominantnog naučno-stručnog i primenljivog modela savremenog društva, predmet su stalnog teorijskog proučavanja, eksperimentalnog istraživanja, ali i česte kritike. Prateći savremene trendove nauke i prakse, naša krivičnopravna teorija predlaže promene u sistemu vapitnih mera i maloletničkog zatvora. Takvih predloga je više. Razlikuju se međusobno po formi, nazivu, broju i sadržini vapitnih mera, po načinu njihove realizacije ili po bližem određivanju cilja njihovog izricanja. I pored brojnih razlika, zajednička im je ideja da sud za maloletnike treba da ima lepezu mogućnosti za ostvarivanje principa individualizacije i što uspešnije resocijalizacije maloletnih izvršilaca krivičnih dela.

Od vaspitnih mera češće je kritikovana mera upućivanja u disciplinski centar nego ukor. Istraživanja o rezultatima ukora maloletnicima kod nas nije bilo. Konstatuje se samo njena učestalost u primeni (u pojedinim periodima činila je skoro trećinu izrečenih vaspitnih mera) i prenose iskustva eksperimentalnih istraživanja nekih zemalja, povodom kojih se zaključuje da pitanje vrednosti ove

mere i dalje ostaje otvoreno, a da poverenje u takve mere u praksi slabi. Nema predloga da se ukor ukine, ali nema ni predloga da se popuni njegov sadržaj.

U pogledu zakonske regulative upućivanja u disciplinski centar, ima predloga da se izmeni njegova sadržina (da se produži vreme trajanja trećeg modaliteta ove mere i da se uz nju obavezno izriče pojačani nadzor), a u praksi je sve izraženo zahtev da se ukine zbog neizricanja i nepostojanja odgovarajuće ustanove za njenu primenu. Ovaj radikalni zahtev, po našem mišljenju, treba staviti pod veliki znak pitanja da bi se ispravno zaključilo da li je neka mera potrebna, kolika je njena vrednost i efikasnost. Neophodno je, pre svega, da se neko vreme izriče i primenjuje, pa da se na osnovu naučno- istraživačkih metoda utvrde njeni rezultati. Problem, dakle, ne mora da bude u prirodi i sadržini vaspitne mere, pogotovo ako se zna da različite modalitete ove disciplinske mere poznaju i primenjuju mnoga strana zakonodavstva. Zato mislimo da će prevladati ideja da se ova kratkotrajna disciplinska mera dopuni novim sadržajem i modalitetima, tako da po svojoj prirodi ne bude ni kazna ni šok terapija, već vaspitna mera sa odgovarajućim kratkotrajnim tretmanom za maloletnike, naročito kada se učini krivično delo iz nepromišljenosti i lakomislenosti, kakvih je sve više.

Vaninstitucionalne mere, kojima pripada i pojačani nadzor, sve više su u fokusu interesovanja nauke i prakse. Ima predloga da se pojačani nadzor od strane roditelja ili staraoca ukine kao fiktivna mera, jer se ne razlikuje od pojačanog nadzora organa starateljstva. Neki predlažu i ukidanje pojačanog nadzora u drugoj porodici. Zatim, insistira se da nadzor formalne socijalne kontrole treba propisati i na roditelje, odnosno usvojioce i staraoce, uz propisanje određenih obaveza koje im sud može izreći. Prilikom uobličavanja zakonskih rešenja, i ovde se mogu koristiti iskustva nekih zemalja u pogledu novih formi, modaliteta i sadržaja vaninstitucionalnog tretmana maloletnika, kao što su „probacija“ (putem intervencija u kriznoj situaciji u formi „pripreme za probaciju“ i slično), „parolni nadzor“ („rani parol“ kao zamena odlaska u zavod), „kuća na pola puta“, kao samostalna forma tretmana (mada je ovaj program afirmisan kao nastavak, „poslednja karika“ institucionalnog tretmana), „stanarske zajednice“ i dr.

Zavodske mere ili treća vrsta vaspitnih mera, više su predmet analize sa penološkog, a ne i sa krivičnopravnog aspekta. Istina, ima predloga da se u nedostatku odgovarajućih ustanova sve zavodske mere unificiraju u jednu meru zavodskog karaktera, s tim da bi sud u svojoj odluci određivao ustanovu u kojoj će maloletnik biti upućen, čime bi se izbegla unifikacija tretmana. Kod buduće zakonske regulative treba razmotriti mogućnost uvođenja novih mera resocijalizacije, koje po svojoj prirodi ne bi bile ni zavodske ni vanzavodske. S jedne strane, bile bi poslednja faza institucionalnog tretmana, a sprovodile bi se u organizovanim oblicima izvan doma. S druge strane, koristile bi se kao samostalni oblici tretmana prema onim malolencima za koje se prognozira da nakon tretmana neće biti potrebno upućivati ih u neku ustanovu. Organizacione forme ovih mera mogu se postaviti na različitim principima.

Kao što se iz dosad navedenog, kritičkog osvrta na specifičnostima izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima, može zaključiti, važeći Zakon o maloletnicima pod uticajem savremene nauke i prakse, pre svega zapadnih zemlja, kao i njihovih zakonodavnih rešenja, predviđa tri vrste krivičnih sankcija za maloletnike i uslove pod kojima se one mogu izreći i načine izvršenja, kao i maloletnički zatvor, za koji se može reći da je krivična sankcija *sui generis*.

Prvu grupu krivičnih sankcija čine mere upozorenja i usmeravanja. U ove mere spadaju sudski ukor i posebne obaveze. Ove mere su zamenile ranije disciplinske mere prema maloletnicima. One se izriču maloletnicima prema kojima nije potrebno preduzeti neke strože ili trajnije mere, već je potrebno, ali i dovoljno, da se samo primenom ovih mera utiče na ličnost maloletnika. Posebne obaveze su nova vrsta vaspitnih mera. Te obaveze predviđene Zakonom o maloletnicima su brojne, počev od izvinjenja oštećenom, obeštećenja istog, obećanje da će nastaviti da pohađa školu i ide na posao, do zabrane napuštanja prebivališta ili boravišta, bez saglasnosti suda i posebnog odobrenja organa starateljstva. Zakon predviđa ukupno 10 ovakvih obaveza koje taksativno navodi i određuje da ih sud može izreći u vremenskom periodu do jedne godine, te da može izrečenu obavezu da zameni drugom obavezom, ili da ovu vaspitnu meru zameni drugom vaspitnom merom.

Sudski ukor predstavlja još blažu meru upozorenja ili usmeravanja, odnosno najblažu vaspitnu meru, koja se sastoji u prekoru, koji sud u ime društva upućuje maloletnom učiniocu zbog izvršenja lakšeg krivičnog dela – do tri godine zatvora. Kod izricanja ove mere sud je dužan da maloletniku ukaže na štetnost i neprihvatljivost njegovog ponašanja i da mu predoči da će, u slučaju ponovnog izvršenja dela, doći do primene neke druge, svakako teže mere ili sankcije.

Drugu grupu krivičnih sankcija čine vaspitne mere pojačanog nadzora. Zakon predviđa četiri takve mere, i to: pojačan nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca; pojačan nadzor u drugoj porodici; pojačan nadzor organa starateljstva i pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitanje i obrazovanje maloletnika. Ove mere izriču se maloletnicima prema kojima je za vaspitanje i razvoj potrebno preduzeti mere uz odgovajući nadzor i pomoć, ali nije potrebno njihovo potpuno izdvajanje iz sredine u kojoj žive.

Meru pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili staraoca sud izriče kada su navedena lica propustila da vrše odgovarajuću brigu i nadzor nad maloletnikom, a inače su u mogućnosti da to čine, a po oceni suda od njih se može očekivati da će ubuduće vršiti potreban pojačani nadzor. Sud u tom slučaju daje roditeljima, usvojiocu, odnosno staraocu, potrebna uputstva i određuje obaveze u pogledu preuzimanja mera za vaspitanje maloletnika, njegovo lečenje i otklanjanje štetnih posledica po njega koji su postojali. Trajanje ove mere može da bude od šest meseci do dve godine, o čemu sud naknadno odlučuje prema postignutim rezultatima. U cilju postizanja što boljih rezultata sud određuje da nadležni organ starateljstva proverava sprovođenje ove mere i pruža pomoć u ostvarenju njenih

ciljeva. Uporedo sa ovom merom sud može da odredi maloletniku jednu ili više posebnih obaveza.

Pojačan nadzor u drugoj porodici se izriče u slučaju ako roditelji odnosno staraoci maloletnika koji je izvršio krivično delo nisu u mogućnosti da nad njim vrše nadzor, ili ako se od njih to ne može osnovano očekivati, pa se maloletnik predaje drugoj porodici koja je voljna da ga primi i koja ima mogućnosti da nad njim vrši pojačani nadzor. U ovom slučaju sud je dužan da naloži organu starateljstva da za vreme trajanja ove mere vrši nadzor nad njenim izvršenjem, ukazuje potrebnu pomoć i o tome obaveštava sud. I ova mera traje od šest meseci do dve godine, o čemu sud naknadno odlučuje, prema postignutim rezultatima, s tim što se izvršenje mere obustavlja ako roditelj, usvojilac ili staratelj steknu mogućnost za sprovođenje potrebnog pojačanog nadzora, kao i kod prethodne mere, sud može i ovu, zavisno od rezultata iste, zameniti blažom ili strožom merom.

Mera pojačanog nadzora organa starateljstva je slična prethodnoj, s tim što kod ove mere pojačan nadzor nad maloletnikom koji je izvršio krivično delo vrši organ starateljstva. Ona se izriče u slučajevima kada je potreban pojačan nadzor, a ni jedne od prethodno navedenih mera pojačanog nadzora ne može biti primenjena. U slučaju izricanja ove mere maloletnik ostaje da živi sa svojim roditeljima ili drugim licima koja ga izdržavaju, a pojačani nadzor vrši određeno službeno lice organa starateljstva. Ovo službeno lice je dužno da se stara o njegovom školovanju, lečenju, izdržavanju itd. Trajanje ove mere je od šest meseci do dve godine, i sud je može, zavisno od rezultata, zameniti blažom ili strožijom merom.

I poslednja vaspitna mera pojačanog nadzora jesta pojačan nadzor uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi za vaspitanje i obrazovanje maloletnika. Ona se sastoji u tome što za vreme trajanja iste maloletnik ostaje kod roditelja ili drugih lica koja brinu o njemu, ali je obavezan da određeno vreme u toku dana provede u ustanovi. Ova mera se izriče kada sud nađe da je uz neku drugu meru pojačanog nadzora potrebno i angažovanje stručnih lica u posebnoj ustanovi koja se bavi vaspitanjem i obrazovanjem maloletnika. O sprovođenju ove mere stara se organ starateljstva i može da traje od šest meseci do dve godine.

Treću grupu krivičnih sankcija prema maloletnicima čine zavodske vaspitne mere. One se izriču prema onim maloletnicima prema kojima treba preuzeti trajnije mere vaspitanja, lečenja i osposobljavanja, kao i njihovo potpuno izdvajanje iz sredine u kojoj su do tada živeli, a sve to u cilju vršenja pojačanog uticaja na maloletnika. U zavodske mere spadaju tri mere: upućivanje u vaspitnu ustanovu, upućivanje u vaspitno-popravní dom i upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje. Ova poslednja je nova mera koja ranije nije bila predviđena, a zamenila je raniju zavodsku meru upućivanja u ustanovu za defektne maloletnika. Pošto zavodske mere nisu propisane za svako pojedinačno krivično delo, sud u svakom konkretnom slučaju vrši izbor vaspitne mere, uzimajući pri tom u vid mnoge okolnosti koje se odnose na izvršeno krivično delo, a još više okolnosti koje se tiču samog maloletnog izvršioca dela.

Upućivanje u vaspitnu ustanovu je prva mera zavodskog karaktera. Ona se izriče prema maloletnom učiniocu kada je potrebno da mu se obezbedi pomoć i stalno vršenje nadzora od strane stručnih vaspitača, odnosno kad sud oceni da je za popravljavanje maloletnika nužno da se preduzmu trajnije mere vaspitanja i njegovo odvajanje od dotadašnje sredine.

Ova mera se izvršava u nekoj opštoj ustanovi za vaspitanje maloletnika, ali ne u ustanovi koja je namenjena samo za maloletne učinioce krivičnih dela, već i za druga lica kojima je potrebna ovakva vrsta nadzora i pomoći. Trajanje ove mere može da bude od šest meseci do dve godine, o čemu sud naknadno odlučuje, razmatrajući svakih šest meseci da li postoje osnove da se ova mera ukine ili da se zameni nekom drugom merom. Kod ove vaspitne mere postoji mogućnost da se maloletnik posle šest meseci provedenih u ovoj ustanovi pusti na uslovni otpust, ako se na osnovu uspeha u vaspitanju osnovano može očekivati da maloletnik neće više činiti krivična dela i da će se dobro vladati. Prilikom puštanja na uslovni otpust sud može da odredi maloletniku neku od mera pojačanog nadzora. Ako za vreme uslovnog otpusta maloletnik učini novo krivično delo, ili ako mera pojačanog nadzora ne postigne svoju svrhu, ili ako maloletnik ne ispunjava postavljene obaveze, sud može da opozove uslovni otpust.

Mera upućivanja u vaspitno-popravni dom je teža od prethodne i ona se primenjuje prema maloletnom licu – izvršiocu krivičnog dela – ako sud oceni da maloletnika treba izdvojiti iz dosadašnje sredine i da prema njemu treba primeniti pojačane mere nadzora i posebne stručne programe prevaspitanja. Ova mera se izvršava u posebnim – specijalnim ustnauvama – vaspitno popravnim domovima. To su posebne ustanove sa utvrđenim režimom za popravljavanje teže vaspitno zapuštenih maloletnih delikvenata.

Kod nas – u našoj zemlji postoji ovakav vaspitno-popravni dom u Kruševcu. Ovaj vaspitno-popravni dom je ustanova namenjena za izvršenje vaspitnih mera prema maloletnicima, poluotvorenog tipa. Ustanova tretira maloletne izvršioce krivičnih dela sa navršenih 14 godina života (zakonski minimum krivične odgovornosti), a vaspitna mera se može realizovati do navršene 23 godine života. Ustanova se organizaciono i funkcionalno približava konceptu progresivnog sistema, odnosno dosledne interne klasifikacije i individualizacije, tako da je organizovana u nekoliko celina i oblika tretmana – zatvorenog, poluotvorenog i otvorenog odeljenja. Zatvoreno odeljenje čini posebnu arhitektonsku i organizacionu celinu za smeštaj maloletnika sa neprilagođenim ponašanjem. Tretman u poluotvorenom i otvorenom odeljenju omogućava pripremu maloletnika za život u otvorenoj društvenoj zajednici.

U svim ovim odeljenjima se maloletnicima omogućava da steknu opšte i stručno obrazovanje za vršenje kvalifikovanih poslova po izlasku iz vaspitno-popravnog doma, što je i osnovni cilj ove mere. Kod izricanja ove mere sud posebno uzima u obzir težinu i prirodu krivičnih dela, okolnost da li je prema maloletniku već izrečena vaspitna mera i koja, odnosno da li mu je izricana krivična ili

prekršajna sankcija, njegov raniji život, stepen poremećaja ličnosti maloletnika i njegovo ponašanje. Trajanje ove mere može da bude od šest meseci do četiri godine. Međutim, sud ne određuje njeno trajanje prilikom izricanja, već o tome odlučuje naknadno, svakih šest meseci, prema postignutim rezultatima. Kada su ispunjeni uslovi predviđeni Zakonom o maloletnim učinocima krivičnih dela sud može, po saslušanju javnog tužioca, da donese odluku o obustavljanju ove mere, izmeni mere, ili o uslovnom otpustu. Sve ove odluke donosi veće za maloletnike. Na sednicu veća pozivaju se i obavezno prisustvuju maloletnik i njegovi roditelji, odnosno staralac maloletnika, javni tužilac za maloletnike, branilac i predstavnik organa starateljstva, odnosno zavoda ili ustanove u kojoj se vaspitna mera izvršava.

Za vreme uslovnog otpusta maloletniku se može odrediti neka od mera pojačanog nadzora uz koju sud može odrediti obaveze. U slučaju lošeg vladanja uslovno otpuštenog, izvršenja novog krivičnog dela, neostvarivana svrhe ove vaspitne mere ili neispunjavanja postavljenih obaveza od strane maloletnika, sud može opozvati uslovni otpust.

Treća vaspitna mera zavodskog karaktera jeste upućivanje u posebnu ustanovu za lečenje i osposobljavanje. Ova zavodska mera se izriče prema maloletnom učinocu krivičnog dela zaostalom ili ometenom u psiho-fizičkom razvoju (gluvi, slepi, gluvonemi, zaostali u duševnom razvoju i slično). Ova mera ima dvostruki karakter. Ona se prema ovoj specifičnoj kategoriji maloletnika primenjuje umesto mere upućivanja u vaspitnu ustanovu ili upućivanja u vaspitno-popravni dom. A može se primeniti i umesto mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja, ako se u posebnoj ustanovi za lečenje i osposobljavanje može da obezbedi čuvanje i lečenje maloletnika i time ostvari svrha mere bezbednosti koja se zamenjuje ovom vaspitnom merom.

Primena ove vaspitne mere traje do tri godine. A ako je ova mera izrečena umesto mere bezbednosti, njena primena traje koliko je to potrebno. Kad maloletnik postane punoletan izvršenje mere se nastavlja u ustanovi za čuvanje i lečenje u kojoj se izvršava odgovarajuća mera bezbednosti.

Najzad, u krivične sankcije prema maloletnicima spada i posebna krivična sankcija – maloletnički zatvor. Iako su vaspitne mere najbrojnije i može se reći osnovne krivične sankcije u suzbijanju maloletničkog kriminaliteta u našem krivičnom pravu one nisu i jedine. Ponekad su maloletnici učinioci vrlo teških krivičnih dela, a pojavljuju se i slučajevi ponovnog vršenja krivičnih dela od strane pojedinih maloletnika, bez obzira na izrečene ili izvršene vaspitne mere. Kod nekih maloletnih delikvenata radi se o takvom stepenu vaspitne zapuštenosti da je za njihovo prevaspitanje, resocijalizaciju i profesionalno osposobljavanje potreban veći stepen kontrole i duže vreme boravka u kazneno-popravnoj ustanovi. Za ovakve maloletne delikvente naše krivično pravo, kao i krivična prava drugih zemalja, predviđa maloletnički zatvor, kao posebnu vrstu krivične sankcije. Maloletnički zatvor je jedina kazna koja se može primeniti prema

maloletnim učiniocima krivičnih dela, i to samo prema starijim maloletnicima (od 16 do 18 godina), mada se i prema ovoj kategoriji maloletnika po pravilu primenjuju vaspitne mere, a kazna izuzetno. Maloletnički zatvor je posebna vrsta kazne lišenja slobode. Po nekim svojim karakteristikama sličan je kazni zatvora, kao vrsti krivičnih sankcija za punoletne učinioce krivičnih dela. Međutim, po uslovima za njeno izricanje, načinu njenog odmeravanja i načinu izvršavanja ona je prilagođena ličnosti maloletnika. I ova kazna se izriče maloletnom učiniocu težeg krivičnog dela koji je krivično odgovoran. Ali po ciljevima koje treba da postigne, ova kazna je veoma bliska sa vaspitnim merama i upravo zbog toga sa njima i čini sistem u krivičnim sankcijama prema maloletnicima predviđenim u posebnom, već pomenutom Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica iz 2005. godine, koji se skraćeno naziva Zakon o maloletnicima. Osuđeni maloletnici izdržavaju ovu kaznu u posebnom kazneno-popravnom domu (zavodu) za maloletnike, koji je za sada lociran u Valjevu, saglasno odgovarajućim propisima. Ova ustanova je specijalizovana za izvršenje kazne maloletničkog zatvora učiniocima koji su osuđeni na navedenu kaznu zatvora od 1 – 5 godine, a izuzetno za određena, najteža krivična dela ili krivična dela u sticaju – do 10 godina. Maloletno lice, koje izdržava ovu kaznu u navedenoj ustanovi, kada navršši 23 godine života, nastavlja izdržavanje kazne u kazneno-popravnom domu za punoletna lica. Izuzetno, ako je to potrebno radi završetka njegovog školovanja ili stručnog osposobljavanja, maloletnik može ostati u kazneno-popravnom domu za maloletnike i posle navršene 23 godine života.

Maloletnički zatvor, kao specifična krivična sankcija, ima svoje karakteristike koje se ogledaju u sledećem:

1. Maloletnički zatvor je sankcija kojom se ostvaruju ciljevi specijalne i generalne prevencije. Specijalna prevencija ima primaran značaj. Njome se obezbeđuje vaspitanje i prevaspitanje maloletnika, kao i njegov pravilan razvoj. Generalna prevencija ove sankcije se ogleda u stavljanju u izgled ostalim maloletnicima da će u slučaju izvršenja teških krivičnih dela i oni doći pod udar ove veoma teške krivične sankcije, koja podrazumeva lišenje slobode za duži period.
2. Neophodan uslov za izricanje maloletničkog zatvora su izvršeno krivično delo i krivica odnosno krivična odgovornost učinioca. Pri odlučivanju da li će izreći ovu sankciju, sud prevashodno uzima u obzir subjektivne elemente, tj. okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca dela, njegovu duševnu razvijenost, sklonosti, potrebu za prevaspitanjem, njegove navike, pobude itd.
3. Maloletnički zatvor se može izreći samo starijem maloletniku (od 16–18 godina), koji je učinio krivično delo za koje je zakonom propisana kazna teža od pet godina zatvora i to samo u slučajevima kada zbog teških posledica učinjenog dela i visokog stepena krivice, kao i prirode i težine učinjenog krivičnog dela ne bi bilo opravdano izricanje vaspitne mere.

Posle izdržane jedne trećine kazne maloletničkog zatvora, ali ne pre šest meseci, maloletniku se može dati uslovni otpust, koji se može opozvati pod opštim uslovima za opozivanje uslovnog otpusta. Uz uslovni otpust sud može da izrekne i neku od mera pojačanog nadzora uz koju može da mu odredi i neku od posebnih obaveza.

ZAKLJUČAK

1. Pod maloletničkom delikvencijom podrazumevamo takva devijantna ponašanja mladih određenog uzrasta, kojima se krše kako legalne norme i odgovarajući propisi određenih državnih zajednica, tako i moralne norma društvene sredine, a pod delikventom ličnost koja je učinila neki prestup, tj. neko krivično delo. U najvećem broju zemalja, pa i kod nas, za delikventa je utvrđena periodizacija od 14 do 18 godina.

2. Uzroci delikventnim pojavama leže u brojnim i raznovrsnim faktorima. Najčešće ih mnogi autori, koji su se bavili ovim problemom vide u društvenim, ekonomskim, socijalnim, socijalno-patološkim, psihološkim i drugim okolnostima života i rada mladih ljudi.

3. U skoro svim savremenim pravnim sistemima, prema njima se, po pravilu, primenjuju posebne vrste krivičnih sankcija – vaspitne mere, a samo izuzetno kazne, koje mogu biti sasvim posebne vrste, kod nas je to kazna maloletničkog zatvora.

4. U okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, svrha krivičnih sankcija prema maloletnicima je da se nadzorom, pružanjem zaštite i pomoći, kao i obezbeđivanjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika, na vaspitanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbedilo ponovno uključivanje maloletnika u društvenu zajednicu.

5. Mere društvene reakcije na kriminalitet maloletnika u okviru resocijalizacije, kao dominantnog naučno-stručnog i primenljivog modela savremenog društva, predmet su stalnog teorijskog proučavanja eksperimentalnog istraživanja, ali i česte kritike, zbog čega su izložene promenama.

6. Sve te promene idu za tim da se stvori čitava lepeza primenljivih mera, kako bi se otvorila mogućnost za ostvarivanje principa individualizacije i što uspešnije resocijalizacije maloletnih izvršioca krivičnih dela.

Prof. Aleksandar Ignjatović, Ph.D.²

Specific execution of criminal sanctions against juveniles

A b s t r a c t

In almost all modern societies appear as perpetrators of criminal acts the young population. This phenomenon and this type of crime called juvenile delinquency. Regardless of the diversity of the causes of that delinquency, we can say that it is a specific type of crime which consists of young people. In almost all modern countries, according to them, as a rule, the specific types of criminal sanctions – educational measures, and only very fine, which may be a special kind. Purpose of criminal sanctions to juveniles is to control, providing protection and assistance, as well as providing general and vocational training affect the development and strengthening of personal responsibility of minors, to education and proper development of his personality, in order to ensure the reintegration of juveniles in the community. Measures of social reactions to juvenile crime in the resocialization, are subject to a permanent theoretical studies, and frequent criticism, which are subject to change.

Key words: criminal offenses, minors, juvenile delinquency, criminal sanctions

Literatura

1. Atanacković D.: Penologija, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1988.
2. Bošković, M. Radoman, M.: Penologija, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet, 2002.
3. Ignjatović, Đ.: Pravo izvršenja krivičnih sankcija, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, 2006.
4. Ignjatović, A.: Krivično pravo, Opšti deo, Novi Sad, Pravni fakultet, Univerzitet Privredna akademija, 2007.
5. Marić, B., Bulatović, N.: Sistem izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji, Beograd, 2004.
6. Perić, O.: Mlodeltnički zatvor, Beograd, Privredna štampa, 1979.
7. Krivični zakonik Republike Srbije, Beograd, „Službeni glasnik RS“, br. 85/05, 88/05 i 107/05.

² Professor on the Law Faculty, Business Academy, Novi Sad

8. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Beograd, „Službeni glasnik RS“, br.16/97.
9. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica iz 2005. godine.